

УДК 159.925

Проблема вивчення соціального інтелекту та вплив сім'ї на його формування

Кузнецова К. Ю.

Робота присвячена проблемі визначення поняття «соціального інтелекту», пошуку методів його вимірювання та впливу сім'ї на його формування. У ході емпіричних пошуків соціального інтелекту встановлено, що важко оцінити його конструктивну валідність, але це можливо зробити у випадку послідовного планування сучасних статистичних методів. Соціальний інтелект взаємопов'язаний з сім'єю, з тим які відносини в ній формуються. Родина – це первинне середовище, де починає формуватися особистість. Сім'я є надзвичайно важливою умовою психічного, психологічного та соціального розвитку дитини.

Ключові слова: соціальний інтелект, емпіричні дослідження, валідність, соціально-психологічне, психологічний клімат, психічний розвиток, сім'я, емоційний розвиток.

Работа посвящена проблеме определения понятия «социальный интеллект», поиску методик его измерения и влиянию семьи на его формирование. В ходе эмпирических поисков социального интеллекта установлено, что оценка его конструктивной валидности довольно сложная, но посильная задача в случае последовательного планирования и использования современных статистических методов. Социальный интеллект взаимосвязан с семьей, с тем какие отношения в ней формируются. Семья – это первичная среда, где начинает формироваться личность. Семья – это важная среда для формирования психического, психологического и социального развития ребенка.

Ключевые слова: социальный интеллект, эмпирические исследования, валидность, социально-психологические, психологический климат, психическое развитие, семья, эмоциональное развитие.

The article focuses on the problem of the definition of social intellect, the search of its measurement methods and the family's influence on its formation. In the framework of empirical investigation of social intellect it was determined that it is difficult to evaluate its constructive validity, however this task is possible to fulfil in case of consecutive planning of modern statistical methods. Social intellect is interconnected with family, with relations forming in it. Family – is the primary environment, where an individual begins to form. That family is an exceptionally important condition for the mental, psychological and social development of a child.

Key words: social intelligence, empirical research, validation, socio-psychological, psychological climate, mental development, family, emotional development

Останніми роками в літературі, присвяченій проблемам соціальної психології особистості, активно з'являється таке поняття, як «соціальний інтелект». Термін «соціальний інтелект» є класичним для психології здібностей. Його було введено в 1920р. Э. Торндайком. Він розглядав соціальний інтелект як здатність розуміти інших людей і мудро, адекватно поводитися по відношенню до них. Трикомпонентна модель Торндайка - не більше ніж метафора, її роль виявилася вирішальною для народження нового конструкта.

Після введення в психологію цього поняття соціального інтелекту поширилося серед психологів: Г. Айзенка, Дж. Гилфорда, Г. Олпорта, Р. Стенберга, Н. А. Кудрявцевої, Е. С. Михайлової, О. Б. Честнокової та ін.. [2]

Ю. І. Ємельянов пов'язує соціальний інтелект із ситуативною адаптацією. Високий рівень соціального інтелекту припускає вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки - усіма видами семіотичних систем. [4]

А. Л. Южанін описує соціальний інтелект як особливу соціальну здатність, що проявляється в трьох вимірах: соціально-перцептивні здібності, соціальна уява та соціальна техніка спілкування.

Проблема соціального інтелекту набуває міждисциплінарного, комплексного характеру. Від рівня розвитку соціального інтелекту залежить місце знаходження людини в системі міжособистих стосунків.

Об'єктом нашого дослідження – є соціальний інтелект як психологічна категорія.

Предмет нашого дослідження – вивчення взаємозв'язку між соціальним інтелектом та сімейним середовищем.

Мета нашої статті – вивчити підходи до поняття «соціальний інтелект» та розкрити зміст взаємозв'язку між соціальним інтелектом та родиною.

Е. С. Михайлова характеризує індивіда з високим соціальним інтелектом як особу яка здатна дізнаватися максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі та точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції у заданих обставинах, проявляти далекоглядність у стосунках з іншими, що сприяє їх успішній соціальній адаптації. Люди з високим соціальним інтелектом зазвичай легко адаптуються в колективах, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, проявляють більше зацікавленості.

Соціальний інтелект - інтегральна інтелектуальна здатність, що визначає успішність спілкування та соціальну адаптацію. [4]

Звернемося до концепції Олпорта, який розглядав особистісне зростання як активний процес становлення, в якому індивідум бере на себе певну відповідальність за планування ходу свого життя. Спрямованість або намір - це цемент, що об'єднує воедино людське життя. Тобто для нормального функціонування людині потрібне визначення мети, до якої вона прагне [1].

Проблема визначення поняття "соціальний інтелект" та пошук методик його виміру, що характеризуються належними психометричними властивостями, є однією з найбільш актуальних і в той же час складних. При спробі знайти адекватний метод діагностики соціального інтелекту можна виділити наступні складнощі, з якими зустрічається дослідник:

- ситуації, в яких проявляється соціальний інтелект, різноманітні та важко піддаються формалізації за допомогою єдиної тестової процедури;
- в гіпотетичних ситуаціях, запропонованих випробовуваним поза контекстом ситуації спілкування, прояв соціального інтелекту може ніяк не фіксуватися;
- соціальний інтелект може проявлятися і як особова риса, і як інтелектуальна здатність.[6]

Ці та інші аспекти приводять нас до складності у вимірі соціального інтелекту та постійного пошуку нових методів для діагностики.

Розробка теоретичних моделей соціального інтелекту та його психометричного обґрунтування виявилися непростими. Сучасний стан справ такий, що по активності вивчення соціальний інтелект займає скромніші позиції в порівнянні з популярним емоційним інтелектом.

В області соціальних здібностей доказ конструктивної валідності є особливо актуальним завданням, оскільки терміни частенько починають наукове життя завдяки своїй інтуїтивній зрозумілості і привабливості.

Вивчення питання про те, чи існує соціальний інтелект як унікальний, емпірично обґрунтований конструкт, розвивалася одночасно як із статистичною методологією, так і з загальною теорією інтелекту. Це привело до того, що сьогодні складно оцінити відповідність давніх результатів сучасним стандартам дослідження. [5]

Склалося так, що далеко не завжди соціальний інтелект з теоретичної точки зору розглядається з акцентом на когнітивну сутність. Проте когнітивна лінія майже у віковому психометричному пошуку соціального інтелекту є провідною та пропонує найбільш ясні, хоча і не позбавлені проблематичності, перспективи в обґрунтуванні.

Історія емпіричних пошуків соціального інтелекту свідчить про те, що оцінка його конструктивної валідності - досить складне, але посилене завдання у разі послідовного планування дослідження сучасних статистичних методів. Систематичні дослідження упорядковують наші уявлення про багатовимірність соціального інтелекту та його зв'язку з іншими конструктами. У його структурі виявляються такі виміри, як соціальний висновок, соціальне знання, соціально-когнітивна гнучкість, соціальна пам'ять і соціальне сприйняття.

З методологічної точки зору, конструювання тестів соціального знання вимагає суворого та детального опису деякої предметної області та обґрунтування правильності відповідей, що є дуже складним завданням. Утворюється новий виток в конструюванні сучасних тестів для виміру соціального інтелекту.

Вивчаючи різні підходи до поняття соціального інтелекту ми побачили його взаємозв'язок з родиною. Родина – це первинне середовище, де починає формуватися особистість.

Дослідники сімейного виховання (Н. Гордеев, В. Дружинін, Б. Кондратюк) стверджують, що в тих сім'ях, де стосунки дітей і батьків будуються на повазі, у дітей швидше формуються такі особистісні якості, як доброзичливість, здібність до співпереживання, вміння вирішувати конфліктні ситуації тощо [3].

Життєве середовище має широкий спектр параметрів, що впливають на психічний розвиток і функціонування людини. Слід брати до уваги, що сімейне середовище - надзвичайно динамічна система, яка перебуває в постійному русі, зумовленому, перш за все, змінами в цілісній суспільній системі. Ця обставина обумовлює важливість вивчення впливу певних характеристик психологічного клімату родини на психічний розвиток дитини.

Володіючи особливими можливостями у формуванні емоційного, чуттєвого розвитку дитини, родина тим самим створює передумови для розвитку індивідуальності особистості, оскільки ніщо так не виражає її суб'єктивний світ, як почуття. Іншими словами, внесок родини в емоційний розвиток особистості є унікальним [8].

У соціалізації дитини сім'я відіграє головну роль, адже саме в сім'ї зростаюча особистість набуває перші знання про світ – найпростіші правила поведінки в суспільстві, норми соціальних стосунків. Завдяки батькам дитина опановує вміння орієнтуватися в більших соціальних спільнотах, засвоює навички спілкування з людьми різних вікових категорій і соціальних верств. Сім'я є базовою групою, що сприяє долученню особистості до активних соціальних стосунків, які вона має засвоїти в процесі виконання соціальної ролі дитини.

Особливістю сімейного виховання, як складової соціалізації дитини, є певна його самостійність. Це виявляється в засвоєнні дитиною не лише уроків «абстрактної соціальності», а й у залученні її до тих соціальних стосунків, які формують зміст внутрішньої культури, сприяють соціальному становленню [3].

Під сімейним вихованням розуміємо не тільки спрямований виховний вплив батьків на дитину, а й усю систему внутрішньо-сімейних стосунків, за якої в дитини формуються ціннісні орієнтири, комплекс потреб, інтересів і звичок, типів соціальної поведінки.

Сім'я відіграє провідну роль у процесі соціального формування особистості. Характеризуючи психологічний феномен соціального інтелекту, вчені помітили його роль в пристосуванні індивіда до соціального оточення. Одне із підтверджень того, що формування соціального інтелекту

здійснюється на перших етапах розвитку особистості є те, що, з точки зору В. Н. Дружиніна, дитина спочатку має здібність до сприйняття виняткових властивостей мови. У дітей є здатність вилучувати зміст із ситуацій, пов'язаних безпосередньо з поведінкою людей.

Проаналізувавши деякі підходи до вивчення поняття соціального інтелекту можна побачити, що є взаємозв'язок між родиною та процесами соціального формування особистості. Родина є надзвичайно важливою умовою для формування соціального інтелекту. Отже, сім'я – це первинне середовище, в якому опиняється дитина від моменту народження і в якому вона починає формуватися. На наш погляд поняття «соціального інтелекту» та «сім'я» тісно взаємопов'язані.

Зробивши теоретичний огляд підходів до вивчення поняття «соціального інтелекту» та його взаємопов'язаності з поняттям «сім'я» ми побачили необхідність більш глибокого вивчення взаємозв'язку соціального інтелекту з дитячо-батьківськими відносинами.

Література

1. Геранюшкина Г. П. Социальный интеллект: методика оценки и развития. Иркутск, 2003.
2. Корчагина Н. В. Проблема соотношения академического и социального интеллекта в отечественной и зарубежной литературе. // Практическая психология и психоанализ.- 2006. – с. 266
3. Кравченко Т. В. Сім'я ті її вплив на соціалізацію дитини // Педагогіка: Психологія. Вісник Академії наук України. – 2009. – 3. – с. 32-42.
4. Михайлова Е. С. Социальный интеллект: концепция, модели, диагностика. – СПб.: Изд-во С. – Петерб. Ун-та 2007
5. Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям / Под. ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушаков. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 351 с.
6. Тихомирова Т. Н., Ушаков Д. В. Измерение социального интеллекта у школьников // Практична психологія та соціальна робота № 9, 2010. – с. 42 – 48.
7. Ушаков Д. В. Системность в психологии интеллекта – теория, подход, методология / Д. В. // Идея системности в современной психологии (под ред. В. А. Барабанщикова). – М. Изд – во «Институт психологии РАН», 2005. – С. 236 – 261.
8. Єхалова Л. Психологічний клімат родини і психічний розвиток дитини // Соціальна психологія. – 2005. – 5. – с. 137-143.